

határán történik. A lapok még nem érték el a talajt, nem tudható, a rajtuk szereplő írás milyen emlékeztetést fogad el, milyen irányba, milyen erőviszonyok mentén ér cél. Ez a kép ugrott be az európai országokban tett utazásokról szóló szövegek olvastán, hogy tulajdonképpen fogalmunk sincs, milyen fázisban van Európa, hova tart, és hogy ehhez melyik nyelvi megnyilvánulás tűnne a legszerencsésebbnek. „Jobb félni, mint megijedni. Bár Európa, úgy tűnik, inkább az ijedtségre épít. Törököt fogott és nem veszi észre, hogy nem ereszti. Járunk-kelünk a világban, utazunk és szórakozunk, a cél a minél hosszabb szabadság, míg a harmadik világ »jöttmentjei« életben tartják a szolgáltatást, a német nagyvárosok gyorséttermei arab és török kézen vannak, de a kisvárosokban feltűnnek a sertepertelő kínaiak és vietnamiak, hogy az élményvadászatban kitikkadt turistákat feltáplálják egy-két keleti ízzel.”

Kritikus utazóval van dolgunk, aki a dolgok bátor megnevezője, a jelenségek bátor néven illetője, aki a csábító szemfényvesztésnek nem enged teret, azonban határt szab, jókorát. Egy-egy megfigyelése pontos és szép, holott nem egyszer a pesszimizmus tükrökben verődik vissza, aminek következtében egy-egy városról úgy kerül le a mítosz és a köréje hosszú idők fáradhatatlan munkája építette rózsaszín legenda, mint sósav segítségével a letapadt vízkő. Könnyűszerrel, a valóság mindenhatóságának szerezve érvényt. Itt a józan ítékezés gesztusa az egyeduralgoló. A tiszta ész.

Legyen Háy János bármilyen messze Magyarországtól, annyira nem kerülhet tőle távol, hogy ne gondolkodjon róla, ne vesse össze az itthon tapasztaltakat a külhonban szerzett tapasztalatokkal, ezekből vonva végül le a megfelelő és sokszor kiábrándító konzekvenciát. Járjon szerte a világban, otthon van, avagy nincs otthon épp, az otthonossághoz rendelt fogalmak egy-egy jellemzője felbukkan a külföldi városok egyikében-másikában, azonban a kívülállás fojtogató atmoszférája nem szűnik meg a hazai ízek és gondok újbóli birtokbavétele nélkül. A világtérképen Magyarország látszódik át. Az otthontalansággal kibélelt otthon. A bármikor konfliktusra kapható támaszpont. Haza, három ponttal a végén. A lehúzó ág. És néha a gesztusértékű összehasonlítás. „Az indiai kultúra nem reflektív, mint a miénk. A vicc, a humor jelen van, de az ironia, a cinizmus idegen a társadalomtól. A dolgok megnevezése valóban a dolgokat jelenti. A világ egyenes és direkt megragadása uralja a kommunikációt. A hamisjátékra, a csalafintaságra nincs idő. Az öröm öröm, a fájdalom fájdalom, és a tíz rúpia tíz rúpia.”

Fogyasztókritikusság, a globális világrend működéséről, valamint működésképtelenségéről, az abból adódó sokszínűségükben utánozhatatlan problémák és egy ideje gyökeret vert frusztrációk meglétéről alkotott vélemény nem kínál sok jót, hát még ha mindezt a felgyülemlett zaklatottság érzésével és tévútjaival egészítjük ki — úgy fog tűnni, hogy a jó kis helynek elkönyvelt Európa-kép szempillantás alatt megsemmisül. Háy érzi ezt, és nem hagyja nyelvé nélkül.

Jussunk a meglátogatott városok sűrűjébe, vegyük fel a város lüktetése diktálta ritmust, olyan érzés kerít hatalmába, amely az idegenséggel rokon, a periférián maradók szemlélődésével kíván azonos lenni, mert, mint az sejtethető, a periférián szemlélődés közelebb visz egyes nem kívánt, ám annál fontosabb dolgok megfogalmazásához, és megkönnyíti a kitérést az elfogultság útjából. A kalandra hívó szövegek a szélen tartózkodás jótékony melegét elfogadva vesznek tudomást a meglátogatott városokról, de mintha csipesszel érintenénk meg az országokat és kultúrájukat, kényesen, ezzel azonban csapdába esünk és az előre legyártott benyomások vitrinhidegében tengődünk. Jót tett volna, ha egy kicsit háttérbe húzódik a szerző és pesszimizmusa, az országokat hozva előtérbe.

Háy János utazott. Határokat lépett át, kultúrák mellett haladt el, vele tartottunk, elkötelezett olvasók. Jól jártunk-e vagy rosszul, mindenki magában döntse el. (*Európa*, Budapest, 2016)

AYHAN GÖKHAN

KEMÉNY ISTVÁN: LÚDBŐR Esszék

Valahol folyton akörül toporog a gondolat, hogy mi is a lényeg, mi az alapja és meddig ér, ha láthatóan nem a végtelenbe tör. Tétova tűnődések, szelídek, gyakran elkanyarodnak a főcspástól, s leginkább a gondolkodóra, a gondolkodás folyamatára reflektálók: nem azt tudjuk meg belőlük, hogy milyenek a dolgok, hanem hogy hogyan hatottak a szerzőre. Erre utal a tudományoskodástól, „nagy” szavaktól következetesen ódzkodó (címadó) megfogalmazás is, hiszen a katarzis szó úgyszólván a személyről leválasztott, önmagában álló megrendülés lenne. Kemény István írásai pedig ezzel szemben nem mondanak le a személyesség igényéről. Szövegei nem személyesre hangszereltek, hanem valóban személyesek. Ettől válnak hitelessé: elhihető vagy akár vitatható, de mindenképpen továbbgondolandó értelmezések, párhuzamok születtek.

A találkozások pillanata, körülményei fontosak Kemény számára. Hosszan eltöpreng Ottlik-

kal való első találkozásán, amelyet végül megnyugtató bizonyossággal nem sikerül felidézni, ám kutakodás közben kimondatlanul is azt mondja el, mennyire fontos pillanat volt/lehetett az. (E sorok íróját ennél a résznél igen megörvendeztette a minden-mindennel-összefügg érzése, ugyanis az Örley-kör alakulását Balassa Péter is megemlítette egy a napokban az emlékére felidézett régi interjúban.) A zárójelek feloldásra várnak, mert itt felsejlik Kemény személyességének egy másik sajátossága is: nem egyszemélyes. Úgy meséli el a könyvekkel, jelenségekkel, irodalmi és más élményekkel való szembetalálkozását, hogy az olvasó önkéntelenül mellé-, szembeállítja az ehhez kapcsolódó élményét, gondolatát. Párbeszéddé alakítja az olvasás. Nem kis dolog ez.

Az öt egységbe rendezett írások korábban publikált esszék, kritikák. Diagnózis-kísérletek, körtörténet a haza állapotáról (*Magyarország és a jövő. Esszé a Tagesspiegelnek*, 73–81). Az értelmiség felelősségéről és tehetetlenségéről (*Az értelmiségi fölényről*, 70–73). A múlt eltékozlásáról. Arról, hogy kamasz- és ifjúkori ideákat mulandónak hiszünk, majd kiderül, még ebben sincs igazunk (*Emlékek a Bizottság zenekarról*, 15–23). S hogy milyen jó, hogy akkoriban mégiscsak igazunk volt, s emellett ki is tartottunk (*Reciprok Elvis*, 116–119). Hogy Zrínyi alakja, műve, szándéka sem ragadt meg saját korában: mai tekintettel, tapasztalattal, korunk analóg (ha van ilyen) helyzeteit mellégondolva is érthető, sőt megérthető. Zrínyi maga pedig — a letagadhatatlan költői képzeletnek, fiktív életrajzának köszönhetően — végigélheti vészterhes századunkat, teremtője jóindulatából mindent átvészselhet, s a meghökkenítő gondolatfutam végén elborzadunk és elcsodálkozunk: az önkényesen rendelt negyvennégy életévbe mi minden fér bele a 20. században. S hogy az üvegplafon változatlanul történeteink fölött feszül.

A kötet ötödik részében Kemény irodalmi pilléreit, listáját olvashatjuk. Efféléket az ember tanulni vágyón és kíváncsian fürkészköz, mi és miért került a listára, mit kell újra elolvasni, esetleg pótolni. Hogy milyen pilléreken támaszkodik egy költő hídja. Örömmel látja, hogy gyermekkori olvasmányok, komoly kánonok elhagyottjai is megemlítődnek, Lakatos Menyhért *Füstös képek* című köteténél szinte felujjong, ráismerve saját pilléreinek egyikére.

És hát a kedvenc verssor. Lám, a „lúdbőr pillanatainak” gyűjteménye a pillérek alapja. Nem teljes művek, hanem az a verssor, az a három hang, az a pillantás, az a jelenet. Az Egész felfénylése. Még akkor is, ha „Minden Egész eltörött”. (*Magvető*, Budapest, 2017)

BENKŐ GITTA

KURCZ ÁDÁM ISTVÁN: GION NÁNDOR MŰVEI ÉS MŰHELYTITKAI

A magyar irodalmat követő tekintet számára Gion Nándor neve nyilvánvalóan nem ismeretlen, helyét jól tükrözi, hogy jelentek már meg életművéről monografikus munkák. Annak számára, aki az irodalmi élet belső eseményeire is odafigyel, izgalmas fogalmak is társulnak ehhez a névhez. Olyan tágas konnotációs udvarral töltekező fogalmak, mint határon túli, kisebbségi magyar, vajdasági irodalom — és ha vajdasági, akkor Új Symposion.

Az eredetileg fémipari szakmát tanult, aztán eredeti szakmájától — szerencsére — hamar az irodalmi és kulturális élet otthonosabb területére költöző és azt belakó Gion életműve egy rendkívül gazdag és mozgalmas életpálya termése. Gion Nándor amellet, hogy sikeres prózaíró volt, kezdetektől fogva a szellemi élet pregnáns képviselőjeként és szervezőjeként aktívan működő író — a Vajdasági Íróegyesület elnöke, az Újvidék Rádió főszerkesztője, az Újvidéki Színház igazgatója. Bizonyos szempontból nem pusztán személy, hanem közvetítő intézmény is: párttag, valamint a Jugoszláv Írószövetség elnökségi tagja.

Gion Nándor pályáján tehát az autonóm alkotói és a közéleti karakter is egyaránt erőteljes. Szócs István enyhén pejoratív felhangú distinkciója jut eszembe: magáníró. (Az ellentéte talán: közíró?) — Szócs fogalmának kritikai éle nélkül nézzünk most erre a helyzetre. Úgy fogalmazhatjuk át a kérdést, hogy miképpen indokolt Gion Nándorra tekintenünk? — Mint íróra, akinek a munkái iránt meg kell adnunk azt az írói szakmai tiszteletet, hogy autonóm önerejüket vizsgáljuk, vagy mint egy kisebbségi nyelvi és kulturális közösség képviselőjére, akinek műveiben a közösségi emlékezet, társadalmi szerepvállalás és hiteles történeti, szociografikus reflexiók jelenlétét kell számon kérnünk? Gion Nándor kétségtelenül tehetséges író és kisebbségi magyar szellemi közéleti szereplő, ekképpen szintézisbe kell hoznunk a kérdést: hogyan tematizálja az író saját közösségének és más közösségeknek a sorsát, emlékezetét irodalmi alkotópályájának eszköztárával?

Kurcz Ádám István vaskos monográfiája a 2015-ben megvédett doktori disszertációjának megfinomított kiadása. A kötet lényegében — szerkezetileg és bibliográfiáját tekintve is — azonos a disszertációval, amelynek eredeti címe felel meg híven a monográfia tartalmának: *Identitás és történelem Gion Nándor prózájában*. Kurcz az életművet a határhelyzetek, a heterotopikus